

اصول ایفلا

برای حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای

با تدوین و ویرایش
ادوارد پ. ادکوک

مترجم

دکتر حبیب‌الله عظیمی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

اصول ایفلا

برای حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه ای

تدوین و ویرایش: ادوارد پ. آدکوک

مترجم: دکتر حبیب الله عظیمی

ویراستار: نگار رئیس نیا

ناشر: نشر کتابدار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

آماده سازی: انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی

بهار ۱۳۹۰ / شمارهگان: ۳۳۰۰ نسخه

بها: ۴۰۰۰ تومان

نشانی پخش: نشر کتابدار،

تهران: صندوق پستی ۱۹۷۳ / ۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۴۸۱۳۵۳-۴ / ۸۸۹۷۹۵۶۱

دورنگار: ۸۸۹۷۹۵۶۰

همراه: ۰۹۱۲۱۸۸۳۵۸۱

برای محافظت حداکثری از کتابها ...	۷۴	انواع لامپها	۵۲
اقدامات آسیب رسان به کتابها ناشی	۷۶	اندازه گیری و سنجش سطح نور و	۵۲
حمل و نقل کتابها	۷۶	اشعه ماوراء بنفش	۵۳
چرخ‌های کتاب‌بر و طریقه قرارگیری....	۷۷	سطوح قابل توصیه نور	۵۳
۴) محفظه‌های کتاب‌ها و مواد کاغذی	۷۷	سطح نور برای مواد نمایشگاهی	۵۳
انواع محفظه‌های کتاب	۷۸	۴) کپک	۵۳
انتخاب مواد و کتاب‌ها برای....	۷۹	مراقبت از مواضع آلوده به کپک	۵۴
بسته‌بندی به روش انقباض و ...	۷۹	تمیز کردن مواد دچار شده به کپک	۵۵
کاغذهای روزنامه	۸۰	درمان فضا‌های آلوده به کپک	۵۷
نشریات ادواری و جزوه‌ها	۸۰	پیشگیری از گسترش و شیوع کپک	۵۷
آلبوم‌های بریده جراید و اشیا کم‌دوام	۸۰	۵) حشرات و جوندگان	۵۸
مواد تک‌برگ	۸۱	حشرات	۵۸
دفاتر (به شکل آلبوم)	۸۲	جوندگان	۵۸
تک‌برگ‌های بزرگ‌تر از اندازه معمول	۸۳	درمان مواد مورد تهاجم	۵۹
جابه‌جایی و حمل تک‌برگ‌های بزرگ	۸۴	پیشگیری از تهاجم حشرات و...	۶۰
۵) نمایشگاه‌ها	۸۵	۶) بهبود و ارتقای شرایط محیطی	۶۱
		اقدامات عملی برای بهبود و...	۶۲
		سیستم‌های گرمایش، تهویه و	۶۳
		مطبوع‌سازی هوا	۶۴
		نظافت و نگهداری	۶۴
فصل چهارم: منابع رسانه‌ای عکس و فیلم	۸۷		
۱) منابع رسانه‌ای (عکس)	۸۹	فصل سوم: مواد متداول و رایج (سنتی)	۶۵
ترکیب تصاویر و عکس	۸۹	۱) ساماندهی مواد کتابخانه‌ای	۶۷
نحوه استفاده و جابه‌جایی عکس‌ها	۹۰	علائم و نشانه‌های درج شده	۶۷
پوشش‌ها و محفظه‌های ...	۹۰	شماره‌های رده‌بندی قفسه‌ها	۶۷
توصیه‌هایی در خصوص شرایط...	۹۱	برچسب‌های کتاب	۶۸
ذخیره‌سازی و نگهداری در مخازن	۹۲	ضمیمه‌ها	۶۸
۱. تصاویر و عکس	۹۲	بست‌ها و متصل‌کننده‌های ضمام	۶۸
۲. تصاویر چاپی در آلبوم‌ها	۹۳	۲) کارهای عملی در تالارهای مطالعه	۶۹
۳. آلبوم‌های مخصوص عکس	۹۳	حفاظت و تأمین تکیه‌گاه برای ...	۶۹
۴. نگاتیو‌هایی با صفحه شیشه‌ای	۹۳	ملاحظات و اعلانات برای	۷۰
۵. نگاتیو‌های فیلم	۹۳	مطالعات کنندگان	۷۱
۶. تصاویر عکسی دارای غلاف یا ...	۹۳	کمک و رسیدگی به مطالعه‌کنندگان	۷۱
۲) رسانه‌های فیلم	۹۴	تهیه فتوکپی از مواد کتابخانه‌ای	۷۱
فیلم‌هایی با بنیان نیترات سلولز	۹۴	مواد غیر قابل کپی‌برداری	۷۲
فیلم‌هایی با بنیان استات سلولز	۹۴	۳) روش‌های ذخیره‌سازی و ...	۷۳
فیلم‌هایی با بنیان پلی‌استر	۹۵	قفسه‌بندی و چیدمان کتاب در...	۷۳
نحوه استفاده و جابه‌جایی رسانه‌های ...	۹۵		
توصیه‌های محیطی برای ذخیره‌سازی ...	۹۶		
ذخیره‌سازی به صورت جداگانه و مجزا	۹۶		
در بردارنده‌ها و محفظه‌ها	۹۷		
نگهداری در مخازن عمومی	۹۷		

مزایا	۱۱۶	فصل پنجم : حامل‌های دیداری و شنیداری	۹۹
معایب	۱۱۶	(۱) دیسک‌های شنیداری	۱۰۱
کاغذ فتوکپی، تونر و دستگاه کپی	۱۱۶	دیسک‌های جلاداده شده	۱۰۱
(۲) تهیه میکروفیلم	۱۱۷	دیسک‌های وینیل	۱۰۲
فرآیند تهیه میکروفیلم	۱۱۷	نحوه جابه‌جایی و استفاده از دیسک‌ها	۱۰۲
دفتر تجاری خدمات میکروفیلم	۱۱۸	حفظ و نگهداری دیسک‌ها در مخزن	۱۰۲
مزایا	۱۱۸	توصیه‌هایی در خصوص شرایط ...	۱۰۳
معایب	۱۱۹	(۲) رسانه‌های مغناطیسی	۱۰۴
انواع میکروفیلم‌ها	۱۱۹	استفاده و جابه‌جایی رسانه‌های ...	۱۰۴
توصیه‌هایی برای در خصوص ...	۱۲۰	به کار بردن رسانه‌های مغناطیسی	۱۰۵
(۳) دیجیتالی کردن (تبدیل رقمی)	۱۲۱	تهیه پشتیبان و تازه کردن اطلاعات	۱۰۵
ماهیت تبدیل رقمی	۱۲۱	انتقال اطلاعات رسانه‌های ...	۱۰۶
تشخیص دیداری علائم (OCR)	۱۲۱	نگهداری در مخزن	۱۰۶
مزایا	۱۲۲	توصیه‌هایی در خصوص شرایط ...	۱۰۷
معایب	۱۲۲	(۳) رسانه‌های دیداری	۱۰۸
مساله کهنه شدن (تولیدات رقمی)	۱۲۲	دیسک‌های لیزری	۱۰۸
الحاق تبدیل رقمی و ایجاد میکروفیلم	۱۲۳	لوح فشرده CD-ROM	۱۰۸
استانداردها	۱۲۳	استفاده از رسانه‌های دیداری	۱۰۸
استانداردها برای کاغذ پایدار و بادوام	۱۲۴	لیبل زدن (الصاق برجسب) بر ...	۱۰۹
تعدادی از استانداردهای مرتبط	۱۲۴	تمیز کردن رسانه‌های دیداری	۱۰۹
		ذخیره‌سازی رسانه‌های دیداری	۱۰۹
		توصیه‌های محیطی برای ...	۱۱۰
واژه‌نامه	۱۲۷		
		فصل ششم : ایجاد شکل جدید	۱۱۱
کتابنامه	۱۳۹	ایجاد شکل جدید...	۱۱۱
		پایین آوردن میزان فرسودگی و ...	۱۱۵
نمایه	۱۴۹	انتخاب شکل	۱۱۵
		(۱) فتوکپی گرفتن	۱۱۵

پیشگفتار

پیشینه متن کتاب

یکی از مسئولیت‌های «فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و موسسات کتابداری» موسوم به ایفلا (IFLA)^۱ تشویق به پذیرش و اشاعه اجرای اصول تخصصی حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای از طریق مجراهای حرفه‌ای است. متن «اصول حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای»^۲ نخستین بار در مجله ایفلا^۳ به سال ۱۹۷۹ م. به چاپ رسید. این متن سپس در بخش حفاظت و نگهداری ایفلا تجدید نظر و تکمیل شد و به سال ۱۹۸۶ م. به عنوان گزارشی حرفه‌ای تخصصی (شماره هشتم) منتشر شد.

از سال ۱۹۹۴ م. «هسته مرکزی برنامه‌ریزی ایفلا در خصوص حفاظت و نگهداری» (IFLA-PAC)^۴، انجام یک بررسی در میان گروه وسیعی از متخصصان سازمان‌ها و مؤسسه‌ها (کتابداران، آرشیویست‌ها، ایفلا-پک، ICA)^۵، بخش مربوط به حفاظت و نگهداری ایفلا) را به منظور جمع‌آوری نظریه‌ها و رسیدن به دیدگاهی برای به‌روزرسانی سند مکتوب سال ۱۹۸۶ (گزارش حرفه‌ای شماره هشتم) به عهده گرفت. سپس در طول نزدیک به دو دهه (در ۱۲ سال اخیر) مقاله‌ها و کتاب‌هایی با موضوعات مختلف در خصوص حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌ای منتشر شدند.

1. International Federation of Library Associations and Institutions

2. Principles for the Preservation and Conservation of Library Material

3. IFLA Journal, 5 (1979), PP. 292-300

4. IFLA. PAC: IFLA. Core Programme on Preservation and Conservation

5. ICA: International Council of Archives

اگرچه مباحث حفاظت و نگهداری در سطوح مختلفی در حرفه کتابداری مطرح شده است، لکن هنوز تعداد زیادی از کتابخانه‌های دنیا نیازمند راهنمایی در خصوص مراقبت از مجموعه‌های خود هستند. از این رو، به هنگام برنامه‌ریزی برای اصلاح و تجدیدنظر نوشتار «اصول حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای» (نسخه ۱۹۸۶)، هسته مرکزی برنامه‌ریزی حفاظت و نگهداری ایفلا مصمم شد مجموعه‌ای موجز و مستند را با تمرکز بر عناصر کلیدی حفاظت و نگهداری، جمع‌آوری و منتشر نماید تا کتابخانه‌ها بتوانند آن اصول را برای مراقبت از مجموعه‌هایشان پذیرفته و اجرا کنند.

این مجموعه مستند با نام «IFLA Principles for the Care and Handling of Library Material» با تدوین و ویرایش «ادوارد آدکوک»^۱ در وب سایت CLIR به آدرس «www.Clir.org» و نیز وب سایت ایفلا به آدرس «http://nlc.bnc.ca/ifla» موجود است. این متن معتبر، مختصر و جامع در کتاب حاضر با عنوان «اصول ایفلا برای حفاظت و نگهداری از [مراقبت و رفتار با] مواد کتابخانه‌ای» ترجمه شده است.

اهداف و موضوعات کتاب

این نوشتار یک معرفی عمومی است در زمینه مراقبت و نحوه استفاده از مواد کتابخانه‌ای برای افراد و موسسه‌هایی که دانش حفاظت و نگهداری آنان کم بوده یا فاقد اطلاعات در این زمینه هستند و دربردارنده اطلاعات اساسی و پایه‌ای درخصوص ایجاد شرایط و طرز برخورد مسئولانه برای مراقبت از مجموعه‌های کتابخانه‌ای است. با وجود شناسایی اغلب تهدیدهای مجموعه‌های کتابخانه‌ای، معمولاً کتابداران نتایج و آثار نادیده گرفتن خطرها را به‌وضوح اعلام نمی‌کنند. هدف از طراحی و تدوین کتاب «اصول ایفلا برای حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای» ترغیب افراد مسئول در کتابخانه‌ها برای مواجهه با این نتایج و آثار می‌باشد تا با همراهی متخصصان فنی و علمی، خط مشی مثبتی را برای آینده مواد موجود در مجموعه‌هایشان تنظیم کرده و آنها را به صورت فرمول عملی و اجرایی درآورند.

به طور کلی این کتاب موضوعات زیر را تشریح و تبیین می‌کند:

- آشکار ساختن آسیب‌پذیری مواد کتابخانه‌ای
- دانش‌افزایی درباره دوام و پایداری مواد کتابخانه‌ای
- تشویق به مراقبت و استفاده مناسب از مواد کتابخانه‌ای
- ارائه راهنمایی و کمک به کارمندان کتابخانه به منظور یافتن راه حل مناسب برای

مشکلات حفاظت از منابع

- تشویق به ایجاد و تداوم یک خط سیر ارتباطی واضح میان مدیران کتابخانه، مسئولین حفاظت از ساختمان‌ها، کارمندان کتابخانه و پرسنل حفاظت و نگهداری به منظور سوق دادن کلیه امور و فعالیت‌های مرتبط، به سمت حفاظت از دارایی‌ها و موجودی‌های کتابخانه.

مطالب این کتاب در یک مقدمه و شش فصل تنظیم شده است. در بخش انتهایی کتاب نیز واژه‌نامه‌ای آمده است شامل واژه‌های تخصصی و فنی به کار رفته در متن و ارائه تعاریف اختصاصی برای هر یک از آنها که در حقیقت عناصر و کلمات کلیدی مبحث حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای را تشکیل می‌دهند. در بخش کتابنامه انتهایی کتاب هم تعداد قابل توجهی از کتاب‌ها و مقالات لاتین مورد استفاده در تنظیم مباحث فصول، به ترتیب حروف الفبایی نام مؤلف درج شده است. این بخش از کتاب در واقع به منزله کتابشناسی منابع تخصصی مرتبط با عناوین هر فصل بوده و پژوهشگران و کارشناسان علاقه‌مند به ادامه تحقیقات بیشتر می‌توانند از این منابع نیز استفاده کنند.

منظور از «حفاظت و نگهداری»

در متون لاتین مربوط به حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌ای، اغلب دو واژه «Preservation» و «Conservation» در کنار یکدیگر به کار برده می‌شوند که در متون عمومی به معنای حفاظت و نگهداری و مترادف یکدیگر تلقی می‌شوند، اما در متون تخصصی به‌ویژه متن کتاب حاضر، میان این دو واژه تفاوت معنایی به شرح زیر وجود دارد:

۱. «Preservation: نگهداری»: این واژه معرف تمام ملاحظات ضروری برای حفاظت و حراست از شرایط بهینه و رفاهی در مجموعه‌های کتابخانه‌ای، مشتمل بر ملاحظات مدیریتی، اجرایی، مالی، ستادی و کارمندی است. در این نوشتار، «نگهداری» به طور اختصاصی به معنای تهیه و تدارک سطح مناسبی از ایمنی، کنترل محیطی، ذخیره‌سازی، مراقبت و رفتار با مواد کتابخانه‌ای به منظور حفاظت آنها از آسیب‌های فیزیکی و به تأخیر انداختن تخریب شیمیایی به کار رفته است.

۲. «Conservation: محافظت و ابقا»: منظور از این واژه، محافظت و ابقای مواد کتابخانه‌ای آسیب‌دیده و برگرداندن آن مواد به شرایط اولیه است. در شرایطی که بسیاری از امور مربوط به «نگهداری» می‌تواند توسط کارمندان غیرمتخصص انجام شود، «محافظت و ابقا» فقط به وسیله متخصصان آموزش‌دیده و با دسترسی به تجهیزات و مواد مناسب امکان‌پذیر است. همچنین «محافظت و ابقا» فعالیت بسیار پرهزینه و نیازمند نیروی انسانی فراوان است و فقط

تعداد محدودی از موسسه‌های سراسر دنیا از این توانایی و قابلیت سود می‌برند. تمرکز این کتاب بیشتر بر ارزیابی مخاطرات و آسیب‌ها و ارائه تدابیری است که اغلب کتابخانه‌ها با اتخاذ آنها قادر به پیشگیری یا کاهش میزان تخریب مجموعه‌های خود می‌باشند.

سخن آخر

در کتاب حاضر سعی شده است تا ترجمه جملات و عبارات متن اصلی، با توجه به معنا و مفهوم تک تک واژه‌های به‌کاررفته در متن، ارتباط مفاهیم این واژه‌ها با یکدیگر در جمله و در نهایت ارائه مفهومی قابل درک و متناسب با متن تخصصی، در قالب جملات و عبارات سلیس و روان بیان گردد.

تلاش شده است در جملات و عبارات نسبتاً پیچیده، برای راحتی کار ترجمه، مفهوم هیچ‌کدام از واژه‌ها رها نشود؛ ضمن اینکه ترجمه آزادی از متن نیز صورت نگیرد؛ چنان که ترجمه صرفاً تحت‌اللفظی هم کنار گذاشته شده است. اگرچه پایبندی به رعایت سه اصل فوق‌الذکر در ترجمه متن حاضر، کار آسانی نبود و چه‌بسا برای ترجمه یک عبارت پیچیده به منابع و کتب مختلفی همچون ترجمه عربی این کتاب با نام «مبادی العناية بمواد المكتبة و التعامل معها» چاپ دارالملک عبدالعزیز در عربستان سعودی و فرهنگ نامه‌های تخصصی و لغت‌نامه‌ها مراجعه شد، لکن تحمل این مشقت‌ها در جهت ارائه ترجمه‌ای صحیح، یکدست، روان، سلیس و مفید برای کارشناسان، متخصصان، مدیران، کتابداران و کارمندان شاغل در کتابخانه‌ها و مراکز اسنادی امری آسان بود. امید است نگارنده در رسیدن به این هدف چندانی بی‌توفیق نبوده باشد.

در آخر، نخست خداوند بزرگ را به جهت آنکه توفیق انجام این کار را به این کمترین داد، سپاس و حمد و ثنا می‌گوییم و از آن عالم حیّ و قادر توانا می‌خواهم که این کار کوچک را قدمی مفید و مؤثر برای افزایش سطح حفاظت و نگهداری کتابخانه‌ها و مراکز آرشیوی کشور عزیزمان ایران و ارتقای سطح دانش افراد شاغل در این مراکز قرار دهد. از همسر بزرگواریم که ساعت‌های طولانی اشتغال بنده به‌ویژه در روزهای تعطیل هفته یا ساعتی از شامگاهان را که اختصاص به خانواده داشت در جهت انجام این کار صبورانه تحمل کرد و این امکان را برای بنده در منزل فراهم آورد، کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین لازم است از همکاران اداره کل پژوهش و آموزش که امکان انتشار این اثر را به شکل مطلوب فراهم آوردند، به ویژه جناب آقای حبیبی فهیم سرپرست این اداره کل و آقای زنگنه سرپرست انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی قدرشناسی خود را اعلام دارم. از سرکار

خانم نگار رئیس نیا که با دقت تمام ویراستاری علمی، فنی و محتوایی اثر را بر عهده داشتند، صمیمانه قدردانی می‌نمایم. همچنین از سرکار خانم افسانه ایران پناه که زحمت حروفچینی و صفحه‌آرایی اولیه را با دقت و صبر و حوصله بر عهده گرفتند نیز صمیمانه تشکر می‌کنم. از اساتید و بزرگوارانی که این نوشتار را ملاحظه می‌کنند متواضعانه خواستارم اگر ایراد و اشکال یا خطایی را در مطالب یا واژه‌های کتاب مشاهده کردند حتماً کمترین را مورد لطف و سپاس خود قرار داده و آنها را اطلاع دهند.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین
حبيب الله عظیمی، استادبار و معاون کتابخانه ملی ایران
پنجم مرداد ماه ۱۳۸۹ شمسی مطابق با پانزدهم شعبان المعظم ۱۴۳۱ قمری

